

УДК: 347.92

DOI: 10.31733/2078-3566-2023-4-28-31

Олена КОСТРОМІНА ©

кандидат юридичних наук, доцент
(Запорізький інститут економіки
та інформаційних технологій,
м. Запоріжжя, Україна)

АДМІНІСТРАТИВНА ЮСТИЦІЯ В СИСТЕМІ СУЧАСНОЇ ПРАВОВОЇ ДЕРЖАВИ

У статті проаналізовано роль і визначено основні риси адміністративної юстиції в системі сучасної правової держави. Адміністративна юстиція визначена як галузь юстиції, яка вирішує спори й питання, пов'язані з діяльністю органів публічного адміністрування. Адміністративна юстиція являє собою головний інститут забезпечення законності в адміністративно-публічній сфері. Її головною метою є забезпечення прав та інтересів громадян і юридичних осіб у відносинах з органами публічної влади та адміністративними структурами. Адміністративна юстиція відіграє головну роль у створенні балансу між владними повноваженнями й правами громадян, а також сприяє забезпеченню законності та визначенню стандартів ефективної державної служби.

Ключові слова: адміністративна юстиція, адміністративне судочинство, правова держава, законність, судовий контроль.

Постановка проблеми. Для сучасної України головним завданням є становлення її як правової, демократичної, соціальної держави. Для досягнення цієї мети необхідно забезпечити ефективне функціонування системи органів публічного адміністрування та створити баланс між громадянським суспільством і владою.

Судовий механізм адміністративної юстиції в галузі захисту прав, свобод і законних інтересів громадян виключає безконтрольну та свавільну владу органів публічного адміністрування й забезпечує відповідальність суб'єктів владних повноважень за свою діяльність перед громадянином. Важливою складовою цього механізму є адміністративна юстиція, спрямована на здійснення спеціалізованого судового контролю за діями та рішеннями органів публічної адміністрації.

Аналіз публікацій, в яких започатковано вирішення цієї проблеми. Проблематику адміністративної юстиції досліджували українські й закордонні вчені-юристи, серед яких можна віділити роботи О. Бандурки, Ю. Битяка, М. Бурбики, І. Голосніченка, Т. Коломоєць, С. Ківалова, О. Миколенка, О. Пасенюка, О. Панченка, Р. Мельника, Ю. Старілова, Н. Янюка тощо. Особливу увагу становленню й розвитку адміністративної юстиції та адміністративного судочинства приділяли А. Боннер, В. Бойцов, С. Боботов, А. Єлістратов, В. Ремньов, Н. Саліщев, В. Сажин, Д. Чечот тощо. Проте необхідність переосмислення основних аспектів адміністративної юстиції в системі сучасної правової держави з урахуванням вимог сьогодення зумовлюють актуальність теми дослідження.

Мета статті: дослідити роль і визначити основні риси адміністративної юстиції в системі сучасної правової держави.

Виклад основного матеріалу. Важливим завданням сучасної правової держави є забезпечення рівності, справедливості, прав і свобод громадян, а також створення системи правового регулювання, яка б гарантувала стабільність і захист прав людей. Ці завдання спрямовані на створення умов для розвитку демократичного суспільства, де права і свободи громадян захищені, а правова система є ефективною та справедливою.

Однією з ознак правової держави, як відомо, є запровадження у сферу її функціонування принципу розподілу влади, що передбачає делегування основних державних функцій незалежним один від одного органам: парламенту, адміністрації та

суду, здатних контролювати один одного за допомогою відповідних механізмів. Одним з таких механізмів є інститут адміністративної юстиції, покликаний здійснювати спеціалізований судовий контроль за діями та рішеннями публічної адміністрації.

Розмірковуючи щодо сутності цього інституту, вчені вже на початку минулого сторіччя писали, що такий контроль повинні здійснювати компетентні органи (суди), які отримали ґрунтовну юридичну підготовку, становище і діяльність яких були б поставлені в такі умови, що унеможливають висунення припущень про їх упередженість або партійність. Контролю цих авторитетних і таких, що користуються довірою суспільства, органів і треба підпорядкувати всі неправомірні дії адміністрації, усунути всі перепони, які могли б загальмувати або паралізувати його застосування [1, с. 19–20].

У законодавстві України відсутнє визначення поняття «адміністративна юстиція». Дискусія щодо його визначення триває в українській юридичній літературі вже багато років.

У найширшому сенсі під адміністративною юстицією розуміється або порядок вирішення в судових і квазісудових органах спорів, що виникають між громадянином і органом державного управління, або впорядкована система зовнішнього контролю за діями адміністративних органів і їх посадових осіб стосовно громадян. Широке тлумачення адміністративної юстиції дозволяє зробити висновок, що її сутність не обмежується діяльністю судів загальної юрисдикції з розгляду адміністративно-правових спорів. Це тлумачення включає в систему адміністративної юстиції діяльність багатьох державних органів з розгляду скарг з приводу порушень прав громадян. Однак у цьому випадку йдеться про адміністративну юрисдикцію – суміжну форму вирішення адміністративно-правових справ, яка не є аналогією або складовою частиною адміністративної юстиції [2].

З огляду на ці особливості правосуддя та адміністрування термін «адміністративна юстиція» загалом можна тлумачити як розгляд і вирішення спорів щодо управління (адміністрація) органами, що здійснюють правосуддя (юстиція) [1, с. 21].

Г. Пономаренко визначає поняття адміністративної юстиції як систему зовнішнього контролю за діями адміністративних органів та їх посадових осіб стосовно громадян. Це визначення є найбільш широким, що відображає цільове призначення адміністративної юстиції в системі забезпечення прав і свобод громадян [3, с. 65].

І. Бородін основним змістом інституту адміністративної юстиції називає судовий контроль за законністю дій органу (посадової особи) публічної влади. Адміністративна юстиція являє собою юридичну форму вирішення конфліктів, що виникають у зв'язку з правовою оцінкою законності актів і дій того чи іншого органу публічної влади, з чим можна погодитись [4].

Для адміністративної юстиції характерне віднесення до її ведення адміністративно-правових спорів, які пов'язані із захистом прав і законних інтересів фізичних і юридичних осіб. Цей вид юстиції є юридичною формою вирішення подібних конфліктів, що виникають у зв'язку з правовою оцінкою законності актів і дій того чи іншого органу публічної влади [5].

Внаслідок ухвалення Кодексу адміністративного судочинства України (далі – КАС України) деякі автори наукових публікацій все частіше вживають як тотожні й взаємозамінні такі поняття, як «адміністративна юстиція» та «адміністративне судочинство» [6].

На нашу думку, поняття «адміністративна юстиція» та «адміністративне судочинство» не тотожні, але тісно пов'язані між собою, їх не можна розглядати окремо. Процесуальною складовою адміністративної юстиції є адміністративне судочинство, тобто діяльність адміністративних судів щодо розгляду й вирішення адміністративних справ у порядку, встановленому КАС України (згідно з п. 5 ч. 1 ст. 4 КАС України).

Отже, проаналізувавши різні погляди щодо визначення поняття адміністративної юстиції, треба зазначити, що це – галузь юстиції, яка вирішує спори й питання, пов'язані з діяльністю органів публічного адміністрування. Основним завданням адміністративної юстиції є забезпечення законності у сфері діяльності державних і місцевих органів, а також захист прав та інтересів громадян і юридичних осіб від неправомірних дій і рішень органів публічного адміністрування.

Крім того, необхідно виділити судовий контроль як одну з ознак, характерних

для адміністративної юстиції. Органи адміністративної юстиції певною мірою незалежні ні від інших гілок влади (інших органів управління), ні від судів загальної юрисдикції; вони здійснюють також зовнішній контроль за виконавчою владою, тобто судовий контроль за роботою органів управління та їх посадових осіб. Часто ці органи називають квазісудовими, оскільки їх діяльність відрізняється від діяльності загальних судів, які розглядають справи в межах традиційного процесу [7].

На підставі аналізу наукових досліджень можна зробити висновок про те, що адміністративна юстиція – це, передусім, спосіб захисту прав і свобод громадян від безконтрольної та свавільної влади органів публічного адміністрування, який здійснюється за допомогою судових засобів.

Адміністративна юстиція являє собою головний інститут забезпечення законності в адміністративно-публічній сфері. Її головною метою є забезпечення прав та інтересів громадян і юридичних осіб у відносинах з органами публічної влади та адміністративними структурами.

На підставі аналізу наукових досліджень і норм чинного законодавства України можна визначити основні аспекти, які роблять адміністративну юстицію важливим інститутом забезпечення законності:

1. Розгляд адміністративних справ. Адміністративні суди розглядають спори, пов'язані з діяльністю органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових чи службових осіб, інших суб'єктів під час здійснення ними публічно-владних управлінських функцій.

2. Контроль за діяльністю влади. Адміністративна юстиція виконує функцію контролю за діяльністю органів публічного адміністрування. Вона перевіряє, чи відповідають дії влади закону, чи не порушують права й законні інтереси громадян.

3. Захист прав і свобод громадян. Цей інститут забезпечує ефективний захист прав і свобод громадян у відносинах з державними органами. Громадяни мають право звертатися до адміністративних судів для вирішення конфліктів.

4. Поєднання владних і судових функцій. Адміністративні суди часто поєднують у собі владні й судові функції, що дозволяє їм ефективно реагувати на виклики влади та здійснювати контроль за діяльністю органів публічного адміністрування.

5. Створення прецедентів. Рішення адміністративних судів можуть стати прецедентами, які визначають правові стандарти та напрями вирішення схожих справ у майбутньому.

6. Залучення експертів. Адміністративні суди можуть залучати експертів у різних галузях для об'єктивного розгляду справ, особливо тих, що стосуються складних адміністративних питань.

Адміністративна юстиція відіграє головну роль у створенні балансу між владними повноваженнями та правами громадян, а також сприяє забезпеченню законності й визначенню стандартів ефективної державної служби.

Висновки. Отже, адміністративна юстиція в системі сучасної правової держави є важливою складовою правової системи країни, яка спрямована на забезпечення захисту прав громадян від дій адміністративних органів та їх посадових осіб.

Основними рисами адміністративної юстиції в системі сучасної правової держави є:

– наявність системи спеціальних адміністративних судів, які розглядають справи, пов'язані з діяльністю органів державної влади й органів місцевого самоврядування. Ці суди відіграють головну роль у вирішенні спорів між громадянами та державними органами;

– захист прав громадян і юридичних осіб. Адміністративна юстиція має на меті забезпечити ефективний захист прав громадян і юридичних осіб від можливих порушень чи неправомірних дій державних структур;

– контроль за діяльністю владних органів. Адміністративні суди мають право перевіряти законність та обґрунтованість дій органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових чи службових осіб, інших суб'єктів під час здійснення ними публічно-владних управлінських функцій. Це дозволяє уникнути можливих зловживань влади та забезпечити незалежність судової системи від влади;

– роль в охороні прав і свобод. Адміністративна юстиція відіграє важливу роль у захисті прав і свобод громадян, особливо у випадках, коли порушуються їхні права або обмежується свобода;

– взаємодія з іншими галузями права. Адміністративна юстиція взаємодіє з іншими галузями права, зокрема, конституційним, цивільним і кримінальним правом, щоб забезпечити комплексний захист прав і законних інтересів громадян.

Україна, як правова держава, прагне розвивати та вдосконалювати систему адміністративної юстиції, забезпечуючи ефективний механізм захисту прав громадян і контролю за діяльністю органів публічного адміністрування.

Список використаних джерел

1. Ковалів М. В., Гаврильців М. Т., Стахура І. Б. Адміністративне судочинство : навч. посіб. Львів : Львів. держ. ун-т внутр. справ, 2014. 596 с.
2. Муза О. Концептуальні аспекти української моделі інституту адміністративної юстиції в контексті зарубіжного досвіду. *Юридична Україна*. 2008. № 8. С. 23–28.
3. Пономаренко Г. О. Адміністративна юстиція в Україні : навч. посіб. / за заг. ред. А. Т. Комзюка. Київ : Прецедент, 2009. 198 с.
4. Бородин І. Про сутність адміністративної юстиції. *Право України*. 2000. № 2. С. 15–17.
5. Іщук О. С. Поняття адміністративної юрисдикції: проблеми дефініції. *Форум права*. 2011. № 1. С. 419–424.
6. Писаренко Н. Б. Адміністративний процес та адміністративне судочинство: до питання про співвідношення правових категорій. *Адміністративне право і процес*. 2015. № 1 (11). С. 269–276.
7. Капинос О. В. Теоретико-правові засади функціонування адміністративного судочинства в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / Запорізьк. нац. ун-т. Запоріжжя, 2021. 312 с.

Надійшла до редакції 15.12.2023

References

1. Kovaliv, M. V., Havryltsiv, M. T., Stakhura, I. B. (2014) *Administratyvne sudochynstvo* [Administrative proceedings] : navch. posib. Lviv : Lviv. derzh. un-t vnutr. sprav., 596 p. [in Ukr.].
2. Muza, O. (2008) *Kontseptualni aspekty ukrainskoi modeli instytutu administratyvnoi yustytzii v konteksti zarubizhnoho dosvidu* [Conceptual aspects of the Ukrainian model of the institute of administrative justice in the context of foreign experience]. *Yurydychna Ukraina*. № 8, pp. 23–28. [in Ukr.].
3. Ponomarenko, H. O. (2009) *Administratyvna yustytziia v Ukraini* [Administrative justice in Ukraine] : navch. posib. / za zah. red. A. T. Komziuka. Kyiv : Pretsedent, 198 p. [in Ukr.].
4. Borodin, I. (2000) *Pro sutnist administratyvnoi yustytzii* [About the essence of administrative justice]. *Pravo Ukrainy*. № 2, pp. 15–17. [in Ukr.].
5. Ishchuk, O. S. (2011) *Poniattia administratyvnoi yurysdyktsii: problemy definitsii* [The concept of administrative jurisdiction: problems of definition]. *Forum prava*. № 1, pp. 419–424. [in Ukr.].
6. Pysarenko, N. B. (2015) *Administratyvnyi protses ta administratyvne sudochynstvo: do pytannia pro spivvidnoshennia pravovykh katehoriï* [Administrative process and administrative proceedings: to the question of the correlation of legal categories]. *Administratyvne pravo i protses*. № 1 (11), pp. 269–276. [in Ukr.].
7. Kapynos, O. V. (2021) *Teoretyko-pravovi zasady fenktsionuvannia administratyvnoho sudochynstva v Ukraini* [Theoretical and legal principles of the functioning of administrative justice in Ukraine] : dys. ... kand. yuryd. nauk : 12.00.07 / Zaporizk. nats. un-t. Zaporizhzhia, 312 p. [in Ukr.].

ABSTRACT

Olena Kostromina. Administrative justice in the system of the modern legal state. The article analyzes the role and main features of administrative justice in the system of the modern legal state. Administrative justice is defined as a branch of justice that resolves disputes and issues related to the activities of administrative bodies and local self-government bodies. Administrative justice acts as a key institution for ensuring legality in the administrative and public sphere. Its main purpose is to ensure the rights and interests of citizens and legal entities in relations with public authorities and administrative structures. Administrative justice plays a key role in creating a balance between the powers of government and the rights of citizens, and also contributes to ensuring legality and defining standards for effective public service.

The main features of administrative justice in the system of the modern legal state are: the presence of a system of special administrative courts that consider cases related to the activities of state bodies and local self-government bodies; protection of the rights of citizens and legal entities; control over the activities of the authorities; role in protection of rights and freedoms. Administrative justice plays an important role in protecting the rights and freedoms of citizens, especially in cases where their rights are violated or freedom is limited; interaction with other branches of law. Administrative justice interacts with other branches of law, such as constitutional, civil and criminal law, to ensure comprehensive protection of the rights and legitimate interests of citizens.

Ukraine, as a state governed by the rule of law, strives to develop and improve the system of administrative justice, providing an effective mechanism for the protection of citizens' rights and control over the activities of state bodies.

Keywords: *administrative justice, constitutional state, legality, judicial control.*